

Roks yttrande SOU (2025:119)

Ett nytt brott och andra åtgärder mot människohandel

Dnr. Ju2025/02760

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Roks, är den äldsta och den enda riksorganisationen som enbart samlar kvinnojourer och tjejjourer. Vi är en separatistisk och feministisk organisation vars uppgift är att synliggöra och motverka mäns och killars våld mot kvinnor, tjejer och barn. Vårt mål är att bidra till en förbättring av kvinnors, tjejer och barns livsvillkor. Roks arbetar för att synliggöra sambandet mellan kön, makt och våld samt öka kunskapen i dessa frågor. Roks ser att mäns och killars våld kan drabba alla kvinnor och tjejer, men också att livsvillkor och livsutrymme kan variera beroende av etnicitet, social tillhörighet, ålder, sexualitet, funktionshinder och missbruk. Därför är det nödvändigt att belysa både de erfarenheter som skiljer oss och de erfarenheter som förenar oss. Roks ser att alla som upplever och utsätts för våld ska ses som brottsoffer, därför är det viktigt för oss att synliggöra barnens situation och bidra till en förbättring av deras livsvillkor. Kärnan i Roks verksamhet är stödet till lokala kvinnojourerna och tjejjourer i deras utveckling och arbete för kvinnor, tjejer och barn som är utsatta för mäns och killars våld. För att stötta och hjälpa henne krävs att vi påverkar reformerna.

Inledande kommentarer

Roks tackar för möjligheten att inkomma med synpunkter på betänkandet.

Roks delar utredningens huvudsakliga utgångspunkt, att människohandel är ett hänsynslöst utnyttjande av dem som utsätts. I yttrandet som lämnas tas särskild hänsyn till utnyttjande av kvinnors, tjejers och barns kroppar för sexuella ändamål samt surrogatmödraskap. Yttrandet fokuseras i huvudsak på *Förslag till lag om ändring i brottsbalken*. De synpunkter som lämnas utgår från en sammanhållen våldsförståelse - med betoning på att exploatering av kvinnors, tjejers och barns kroppar bör förstås som en del av mäns våld mot kvinnor.

Svårigheten i att döma för människohandel, indikerar att rekvisiten för människohandelsbrottet är otydliga och komplexa. Roks delar uppfattningen att lagstiftningen kan ha lett till felaktiga tolkningar hos domstolar, åklagare och polis.

Å ena sidan framhåller utredarna: att positiva effekter förväntas för både individ och samhälle, att föreslagna ändringar förhoppningsvis leder till fler fällande domar samt att ändringarna kan bidra till upprättelse för de som utsatts. Å andra sidan framhåller utredarna att utredningstiden varit förhållandevis kort, vilket medfört att mer övergripande översyn av straffbestämmelsen inte varit möjlig att genomföra. Roks delar uppfattningen om att utredningstiden varit kort, och ställer sig kritiskt till att remisstiden också varit kort. Komplexiteten i frågan är allt för omfattande, för att kunna analyseras och processas tillräckligt djupgående i ett förfarande av denna höga takt.

Mot bakgrund av detta är Roks grundläggande utgångspunkt att utredning, analys och översyn välkomnas. Dock finns skäl för oro att utredningen gjorts utan tillräckligt djup analys med tanke på den korta utredningstiden, och därmed kommer leda till begränsad effekt i praktiken.

Sammanfattande synpunkter på förslagen i betänkandet Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Roks avstyrker förslaget; dels med anledning av att ändringsförslagen bedöms otillräckliga för att uppnå effekt i den praktiska tillämpningen, dels med anledning av bristfällande analys avseende surrogatmödraskap.

Den korta utredningstid som presenterats, står inte i proportion till komplexiteten i frågan och det hänsynslösa utnyttjande människohandel innebär. Människohandel är mycket svårt att bevisa, varför fällande domar mycket sällan utfärdas. För effekt i den praktiska tillämpningen krävs mer djupgående och omfattande utredning. Roks ser med oro på att förslag till lag om ändring i brottsbalken hanterats och beretts i ett alltför kort förfarande.

- Begreppet *rekryterar* som återfinns i 4 kap. 1 a § är problematiskt ur flera hänseenden. Det är svårt att bedöma när rekrytering börjar och när rekrytering slutar, vilket kan medföra rättssäkerhets- och bevisvårigheter. Begreppet indikerar därtill att den som utsätts ska kunna redogöra för när, var och hur rekrytering ägde rum. Därmed begränsas möjligheten att beakta en groomingprocess. Lydelsen tar inte hänsyn till att förövaren kan vara kärlekspartner eller pappa till den utsatta, och därmed försvåras lagföring närstående förövare.
- Gällande *listan över exploateringsformer* har Roks ingen invändning emot förslaget i sig. Huruvida det finns stöd för att ändringen i sig kommer ha någon inverkan på antalet lagföringar i praktiken, framstår som osäkert. Inledande formulering av listan tycks dock vara snäv, vilket kan innebära fortsatta svårigheter för domstolarna att tolka. Därför föreslås att föreslås att *ska avse* ändras till *kan avse*.
- Vad avser *olaga tjänsteutnyttjande* är Roks i grunden positiva till tillägget. Ambitionen är god och Roks delar uppfattningen att straffansvar bör träffa den som beställer eller nyttjar "tjänst" av en person utsatt för människohandel.

Dock noteras att författningskommentaren fokuseras på olaga tjänsteutnyttjande av arbetskraftsexploatering. I författningskommentaren framgår att förutsättning för straffansvar är att utförandet av "tjänsten" kommit till stånd. Fullbordad exploatering utgör inte krav för straffansvar avseende människohandel, trots detta har domstolarna mycket svårt att döma för människohandel. Således saknas stöd för att tillägget gynnar kvinnor, tjejer och barn utsatta för sexuell exploatering.

- Roks noterar att utredningen berör frågan om *surrogatmödraskap*, med utgångspunkt att det *kan* utgöra fråga om människohandel. Roks vill därför påminna utredarna om sambandet mellan surrogatmödraskap och fattigdom. Surrogatarrangemang är inte tillåtet i Sverige, varför kvinnor i länder som Georgien, Guatemala, Colombia och Mexiko ofta utnyttjas för detta ändamål. Hos agenturerna beskrivs surrogatmödraskap, i angivna länder, vara ett kostnadseffektivt alternativ. Den maktobalans som utgörs mellan kvinnor i fattigdom respektive människor i ekonomiskt och socialt överläge, kan inte bortses från. Kvinnors kroppar kan och ska inte användas som handelsvaror.

Ett tydligt ställningstagande avseende surrogatmödraskap behövs. Utgångspunkten bör vara att surrogatmödraskap *är* ett utnyttjande av kvinnors kroppar och reproduktiva organ i form av människohandel. Det ska inte vara upp till domstolarna att bedöma *om* och *när* surrogatmödraskap är att klassa som människohandel.

Förslag om uppdrag till Socialstyrelsen

Roks önskar poängtera den risk som föreligger i det fall Socialstyrelsen ges uppdrag att kartlägga och bedöma tillgången till boendeinsatser, inklusive skyddade boenden. I förslaget anges att boendeinsatser inklusive skyddat boende ska vara lättillgängliga och finnas i tillräckligt antal. I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd för skyddade boenden ses omfattande brister i myndighetens förståelse av våld, vilket medfört allvarliga konsekvenser för våldsutsatta kvinnor och barn. Detta till följd av att ett stort antal kvinnojourer tvingats avveckla sina skyddade boenden, i samband med att föreskrifterna antogs. Myndigheten har påvisat allvarliga brister i sin hantering av frågor rörande skyddat boende.

Slutsats

Roks ser positivt på ambitionen att utveckla och förbättra lagstiftning och andra åtgärder mot människohandel. Föreslagna ändringar i brottsbalken 4 kap. 1 a § är dock inte tillräckligt tydliga, vilket riskerar fortsatta svårigheter att döma för människohandel. Det är sannolikt av betydelse att utredningen varit för kort, och därmed otillräcklig i sin omfattning. Risken är att ändringarna snarare har ett signalpolitiskt värde, än faktiskt effekt i den praktiska tillämpningen.

Hela lagparagrafen behöver granskas i sin helhet, för att fastställa orsakssamband mellan lagens formulering och det låga antalet lagföringar. Därefter behöver paragrafen formuleras på sådant sätt att kvinnor, tjejer och barn utsatta för människohandel ges bättre skydd av lagstiftningen.

I detta ärende har Roks ordförande Adine Samadi beslutat. Emma Momqvist, styrelseledamot i Roks, har varit föredragande.

Stockholm, 17 mars 2026

Adine Samadi

Ordförande Roks